

A Nyerges András új regényének központi helyszínéül szolgáló, külvilágtól hermetikusan elzárt gyermekszanatórium első ránézésre talán Thomas Mann *Varázshegyét*, vagy még inkább Ottlik Géza *Iskola a határonját* idézheti

16 Reichert Gábor

GYERMEKFARM

Nyerges András:

A negyvenesek pavilonja

az olvasó emlékezetébe. Egyáltalán nem alaptalanok az efféle összehasonlítások (egyébként egy, a szerzővel a közelmúltban készített interjú is kitüntetett figyelmet szentel ennek a kérdésnek): *A negyvenesek pavilonjában* ábrázolt szűk közösség, amely bármiféle kül-

ső inger hiányában egy idő után saját törvényei szerint kezd szerveződni, logikus módon idézheti fel bennünk az említett klasszikusokat. Azonban ha közelebbről is megvizsgáljuk Nyerges András könyvének mondandóját, már nem tűnnek ennyire kézenfekvőnek ugyanezek a párhuzamok, hiszen a mű – *A varázsheggyel* és az *Iskolával* ellentétben – nem titkoltan a történelmi parabola, jobban mondva a történelmi *esettanulmány* igényével íródott. S bár a közéletiség nem áll túlzottan távol a nevezett „előzményektől” sem (sőt), a direktségnek ez a foka egyértelműen más alkotások mellett jelöli ki *A negyvenesek pavilonja* helyét. Legelsősorban talán George Orwell *Állatfarmja* mellett, amely Nyerges történetéhez hasonlóan egy következetesen végigvitt megfeleltetés mentén (ott egy vidéki állatgazdaság, itt egy vidéki gyermekgyógyintézet modellez egy kiépülőben lévő antidemokratikus világrendet) beszél a diktatúrák természetéről. Bár a szerző önéletrajzi trilógiája a 2010-es *A barátságszédelgővel* elvileg lezárult, nem nehéz az új történet főszereplője, Nesztor Gyuri mögött megpillantanunk a korábbi alkotások más névvel, de azonos tulajdonságokkal, gondolkodásmóddal, családi háttérrel stb. felruházott hősét. *A negyvenesek pavilonja* így részben a *Szigorúan bizalmas történet* és a *Magyar paradé* című Nyerges-regények Nesztor családjához nyúlik vissza, ha úgy tetszik, ezzel egy újabb trilógiát alkotva – ettől függetlenül nem lehet kétségünk a felől, hogy akármilyen legyen a regényhősök aktuális neve, szerzőnk egyszemélyes élettörténet kitüntetett szakaszait dolgozza fel könyveiben.

Az 1949-50-ben játszódó történet főhőse és elbeszélője tehát a kilencéves Nesztor Gyuri, a korához képest testileg fejletlen, szellemileg viszont rendkívül fejlett (talán kissé koravénnek is nevezhető) budapesti fiú. Gyászos egészségi állapotát elsősorban a második világháború idején megélt nélkülözés idézte elő, és még az újjáépítés éveiben sem volt képes kigyógyulni a vészkorszakban összeszedett tüdőbetegségéből. Az új világrend mellett

elkötelezett szülei (szocdem múltú édesapja és hithű kommunista, ráadásul a Népművelési Minisztériumban dolgozó édesanyja) így nem dönthetnek másként, mint hogy a gyógyulás reményében fél évre az ordasgyepűi tüdőgondozóba küldjék egyetlen gyermeküket. A rendkívül jótékony hatású szubalpin klímájáról híres helységben a háborút követően afféle 17 népköztársasági bezzeg-intézmény jött létre: a szanatórium ingyenes ellátást biztosít minden rászoruló gyerekek, származásra, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül. Az országban végbemenő változásokat addig is értő figyelemmel kísérő Gyuri azonban Ordasgyepűre érve azzal kell szembeszéljen, hogy a gyerekkórház működése önmagában is példázza az „odakint” folyó érthetetlen eseményeket. A társadalmi igazságtalanságok minden híresztelés ellenére továbbra sem szűntek meg (erről többek között nemesi származású, a nővérektől megvesztegetéssel engedményeket kicsikaró szobatársának példája győzi meg), a hatalmat a kezében tartó ápolószemélyzet tagjai pedig a nagypolitika döntéshozóihoz hasonlóan önkényes módon végzik munkájukat. Gyuri ráadásul minden apró megnyilvánulásával képes kihúzni a gyufát a szanatórium vezetőségénél: kritikus szemléletmódjával, állandó kíváncsiságával és igazságkeresésével erősen kilóg az egyirányú gondolkodást preferáló és a nézetkülönbségeket nem tűrő általános rendből.

Nyerges lemond az eseményeket „alulnézetből” követő és kommentáló, naiv gyerek-elbeszélő szerepeltetéséről, Gyuri figurája így magába olvasztja a történetekre több mint fél évszázad távlatából visszatekintő felnőtt visszaemlékezését is. A felnőtt- és gyermekkori nézőpont reflektív egymás mellé helyezésére mégis szinte kizárólag a regény első mondatai utalnak: „Kilencévesen az ember nem érzékeli, hogy a helyzet, amibe születése folytán csöppent, valójában más, mint aminek látszik. Még kevésbé tudja, hogy a kettő közti különbség maga is jelentéssel bír, és nemcsak az szól valamiről, hogy mi micsoda, hanem az is, hogy miként esik meg vele. Lehetséges, de értelmetlen utólag a szemrehányás (ha valakiben netán ilyesmi fogalmazódik meg), amiért a magam méretarányosan kicsinyített világában éppúgy a jóhiszemű várakozás korát éltem, mint a felnőttek a magukéban.” A néhány bekezdésnyi felvezetést követően megszűnik a merev distinkció a múltba visszatekintő és az eseményeket „valós időben” bemutató beszélő között, így a cselekménnyel egy meglehetősen furcsa, hol gyermekien ártatlan, hol pedig feltűnően jól tájékozott, rafinált beszélő ismert meg bennünket. Ez a megoldás, bár a fent említett parabola (gyerekszanatórium – Magyarország) értelmezhetőségének szempontjából mindenképpen indokolt, valamelyest mégis megkérdőjelezi az elmondottak autentikusságát. Gyuri ugyanis, legyen bármilyen intelligens és túlművelt fiú, kilencévesen semmiképpen sem láthatja át ilyen mértékben

a szanatórium és az ország működésének összefüggéseit. Ezt az ellentmondást a szerző is érzékeli, hiszen a szövegben lépten-nyomon felbukkannak a gyerekhős „felnöttes” érdeklődését és érett gondolkodását bizonygató rész-

letek – de számomra ezekkel együtt is túlzottan szembetűnő volt, hogy
18 *A negyvenesek pavilonja* kilencéves elbeszélője éppen olyan hangon szólal meg, mint például *A barátságshedelgő* huszoneves narrátora.

Noha a cselekmény legnagyobb része az ordasgyepűi szanatóriumban, azon belül is a címadó negyvenesek pavilonjában (vagyis az 1940-ben született fiúk kórtermében) játszódik, a regény keretfejezetei legalább olyan fontos szerepet töltenek be a történet szempontjából, mint a voltaképpeni központi rész. A három nagyobb egységre tagolt könyv szélső fejezetei mutatják be a kommunista hatalomátvételt közvetlenül követő hazai közhangulatot és azt az általános atmoszférát, amelyben magától értetődővé válhatott az ordasgyepűi intézmény létrejötte, majd pedig meghirdetett gazdaság elveinek fokozatos elhagyása. Manapság meglehetősen szokatlan módon az elbeszélő nem próbálja magát és családját úgy feltüntetni, mintha a pártállami rendszer kiépülésétől kezdve bármiféle székszissel viseltettek volna a társadalmi-politikai változások iránt, sőt: éppen a pozitív szereplők elkötelezett, „hívó” magatartása és az ezzel ellentmondásban álló sorozatos igazságtalanságok közötti feszültség teszi igazán drámaivá a regényben foglaltakat. Különösen igaz ez az első részre, ahol Gyuri és családja töretlen hurraoptimizmussal igyekszik tekinteni az őket körülvevő állapotokra, nem törődve az olyan baljós előjelekkel, mint a többpártrendszer felszámolódása vagy az egykori szociáldemokrata párttag édesapa munkahelyi meghurcoltatása. Ahogy Gyuri fogalmaz az öt körülvevő felnöttes utólag indokolatlannak tűnő derülátásával kapcsolatban: „Öt-, hat-, hét-, nyolc-, kilencéves koromban is azt a meggyőződést hallottam ki minden szavukból, hogy ami rossz, az még rossz, és az a természetes, ha valami már jó.” Az Ordasgyepűn eltöltött hónapok hatására fokozatosan, először kimondatlanul, majd egyre explicitebb módon tudatosodik Gyuriban, hogy akárcsak ideiglenes környezetében, úgy az országban sem biztos, hogy a legmegfelelőbb irányban haladnak a dolgok. A szanatóriumban és a külvilágban végbement események között fennálló metonimikus kapcsolat a szanatóriumi dolgozók és az ápoltak viselkedése, reakciói révén válik nyilvánvalóvá. Önzetlenség és egyenlőség helyett továbbra is megmarad a kivételezettek szűk köre, akik bármit megtehetnek a gyengébb rovására (vö. Orwell-lel: „Minden állat egyenlő, de vannak állatok, melyek egyenlőbbek.”), a kialakult hatalmi berendezkedéssel szemben megfogalmazott legenyhébb ellenvéleményt, elégedetlenséget pedig súlyos szankciók követik (pl. Gyuri módszeres kiéheztetése, vagy szobátársa, Satya intézményből való nyomtalan eltüntetése). A fent már említett (és talán csak számomra zavaró) elbeszélői furcsaságokkal együtt is

rendkívül jól sikerült a szöveg nyelvi atmoszférájának megteremtése, ami le-
ginkább a második részben mutatkozik meg. Különösen izgalmas, ahogy a
szerző finoman beleszövi az '50-es évek köznyelvében előszeretettel alkalmazott
fordulatokat a szanatórium mindennapi nyelvhasználatába, így például Jancsucskó doktorral kapcsolatban többször elhangzik a „legjobb magyar tanítvány” (vö. Rákosi) kifejezés, Ortolánia nővért egy helyütt a „főorvos csahos kutyájának” (vö. Tito) nevezik stb.

19

A Gyuri megszőktetése után játszódó harmadik részben mintha megkezdődne a néhány hónappal korábban felvázolt rózsás kilátások szem-
besítése az egyre sokasodó negatív tapasztalatokkal. S bár Gyuri édes-
anyja a mű végére sem jut el korábbi „hite” teljes megtagadásáig, a
regényidő lezárultát követő magyarországi borzalmak ismeretében
mégis biztosak lehetünk benne, hogy a negyvenesek pavilonjában tör-
téntek számára is egy lassan végbemenő szemléletmódbeli váltás kez-
detét jelölik. Nyerges András regényének legnagyobb érdeme, hogy
hitelesen, kozmetikázás nélkül beszél egy valaha nagyon is létezett,
napjainkban mégis szemérmesen rejtegetett mentalitás történetéről,
melynek képviselői – sok esetben önhibájukon kívül – nem tudták,
vagy épp nem akarták észrevenni, hogy az általuk jóhiszeműen épít-
getett „szép új világ” végzetes igazságtalanságokon és hazugságokon
alapszik. (Noran Könyvesház, Bp. 2012)

Új Forrás 2013/2 – Reichert Gábor: Gyermekfárm
Nyerges András: A negyvenesek pavilonja

